

Державницька позиція в еміграційному просторі: репрезентація суверенності*

Леонід РЯБОШАПКО,
доктор юридичних наук,
професор Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

Аналіз категорії парламентаризму є одним із концептуальних напрямів дослідження гуманітарної науки України. Доробок у цій царині поповнив Національний інститут стратегічних досліджень, опублікувавши збірник документів і матеріалів, безпосередньо пов'язаних з українським парламентаризмом в еміграції. Вихід у світ цього збірника поглибив і актуалізував розмаїту тематику в дослідженні представницьких органів України – історичний кут зору досвіду парламентаризму ХХ століття кореспондовано в часі та просторі з політичною та конституційною проблематикою ХХІ століття. Загалом цінність такого наукового видання – непересічна, адже, на жаль, чимала архівна спадщина вітчизняного парламентаризму досі зберігається в закордонних інституціях і невідома українській спільноті.

Збірник презентує об'ємну інформацію – сотні сторінок тексту, що, звичайно, унеможливило докладний аналіз документів у рамках рецензії. Однак вагомість об'єкта дослідження, яку унаочнює збірник, зумовлює доцільність виокремити та зацентрувати увагу читачього загалу на декотрих аспектах діяльності еміграційних структур українського передпарламенту – нового політико-правового явища.

Причини появи передпарламенту як «форми існування законодавчої влади» (с. 3) в еміграції змістовно розкрив у передмові його упорядник – кандидат історичних наук, доцент Василь Яблонський. Він аргументовано зазначає, що ними були: російсько-українська війна, незавершені вибори до Всеукраїнських Установчих Зборів, зрештою – ухвалення законодавства, що забезпечило правові умови діяльності закордонного Державного центру Української Народної Республіки (ДЦ УНР) і його складових (Ради Республіки та Української Національної Ради – передпарламентів, Президента, Віце-президента, Уряду УНР).

Рада Республіки як перший передпарламент діяла в Польщі в 1921 році з перспективою близького повернення на територію України та відновлення роботи законних органів державної влади і місцевого самоврядування УНР. «Я передбачаю, – зазначав С. Петлюра під час відкриття передпарламенту 3 лютого 1921 року в Тарнові, – що швидко можуть настати величезні зміни. Становище в Європі не вияснено» (с. 32). Анало-

гічне положення міститься і в Універсалі Ради Республіки від 12 березня 1921 року: «Весна й літо 1921 року мають рішення долю українського народу, чи буде він ще далі рабом Росії, чи вижене з своєї землі московських грабіжників і створить свою сильну і самостійну державу У.Н.Р.» (с. 76).

З урахуванням цього провадилася традиційна законодавча робота передпарламенту: ухвалено Закон «Про Раду Республіки» – «тимчасовий зверхній орган народньої влади, якому належить повнота влади» (с. 23), що діяв на засадах представництва по-

літичних партій та громадських організацій; утворено шість комісій (с. 38); затверджено Регламент передпарламенту (с. 112); Голова Ради Народних Міністрів В. Прокопович виступав із програмою діяльності (с. 108) й т. ін.

Збірник, що є доволі показово, насичений документами, які передбачали майбутнє України – європейської держави. Приміром, депутати обговорювали ініціативу міністра шляхів про потребу термінового переходу з широкої залізничної колії на європейську як першочергову умову відновлення транспортного сполу-

Рецензія

*Рецензія на кн.: Український парламентаризм на еміграції. Державний центр УНР: документи і матеріали. 1920–1992/ Упоряд. В. Яблонський. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2012. – 840 с.

Леонід РЯБОШАПКО народився 6 липня 1963 року у Львові. Здобув середню спеціальну музичну освіту (школа ім. С. Крушельницької, клас фортепіано). 1985 року закінчив юридичний факультет ЛДУ ім. Івана Франка, працював адвокатом Львівської обласної колегії адвокатів, брав участь у розгляді цивільних та кримінальних справ. 1991 року в КДУ ім. Тараса Шевченка успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Після цього – науково-педагогічна робота в низці львівських вищих навчальних закладів. Зокрема, працював асистентом та доцентом ЛНУ ім. Івана Франка, виконував громадські доручення у сфері наукової роботи та виборчого процесу. 2003 року захистив дисертацію на здобуття науко-

вого ступеня доктора юридичних наук у Національній юридичній академії ім. Ярослава Мудрого. У 2005-му Леонідові Рябошапку присвоєно вчене звання професора. У його доробку – значна кількість наукових праць, участь у різноманітних науково-практичних заходах, опонування під час захисту дисертацій. Л. Рябошапко – співавтор монографії «Конституційне законодавство про освіту в Україні: ретроспектива та перспектива» (2011 р.). Очолював спеціалізовану вчену раду Львівського університету бізнесу та права. Нині трудова діяльність доктора юридичних наук, професора Л. Рябошапка пов'язана з науково-педагогічною роботою в Івано-Франківському університеті права ім. Короля Данила Галицького.

чення, зруйнованого «більшовицькою господаркою» (с. 52). Голова уряду обгрунтовував доцільність формування Збройних сил «на зразок європейський» (с. 108), а міністр закордонних справ – можливість утворення «союзу державних образів Чорноморського Басейну» (с. 84), серед яких Україна могла б відігравати головну роль.

Збірник висвітлює також гострі політичні дискусії з різних питань, які були притаманні виступам на засіданнях Ради Республіки. Наприклад, депутати не ідеалізували роботу деяких українських дипломатів у Варшаві, для яких пріоритетною ставала «висока політика з лікерами, шампанями» (с. 69), самі вони – «ожирівшими барінами, а це шкодило усій справі» (с. 92). Критика стосувалася й діяльності правоохоронних органів періоду Української революції у зв'язку з існуванням «системи контрозвідок, чрезвичасек», фактами «розстрілів без суду, беззаконних арештів робітництва, учнівської молоді, гвалтування жінок» тощо (с. 93, 99, 105).

Депутати Ради Республіки не оминували увагою й події, внаслідок чого «наша нація мусить носити на чолі

клеймо погрому, які творила не вона, а ті суб'єкти, які перейшли до нас від російської спадщини... Вона осплавлюється за те злодійство і бандитизм, які розрослися серед нас» (с. 89). Такий підхід до проблеми означає, що передпарламент уже тоді усвідомлював необхідність подолання антисемітського образу українського народу.

Як бачимо, нетривалий період функціонування Ради Республіки дає підстави стверджувати про ефективність її роботи, зокрема прагнення зберегти демократичні здобутки державотворчої доби 1917–1920 років.

Те саме простежуємо і в діяльності наступного передпарламенту – Української Національної Ради, якій присвячено другий розділ збірника. Символічно, що перше засідання сесії УНРади відбулося 16 липня 1948 року – за 42 роки до ухвалення Декларації про державний суверенітет УРСР 16 липня 1990 року. Створення цієї політичної інституції, згідно з Декларацією УНРади від 21 березня 1957 року, мало стратегічну мету – відновлення УНР «на основах християнської моралі, яка ставить на перше місце право, людяність, свободу і щастя люди-

ни» (с. 427). Своєю чергою, «відновлена українська суверенна держава, – констатувала Декларація УНРади від 18 грудня 1972 року, – матиме таку устроєву форму і такий політичний та соціально-економічний лад, який встановить майбутня вільна українська конституанта» (с. 650).

Матеріали збірника свідчать, що з огляду на політико-правові процеси після Другої світової війни (Ялтинські угоди, членство УРСР в ООН, перехід до принципів мирного співіснування з СРСР) досягнути цього було складно. За тих умов деякі держави західної демократії, на жаль, демонстрували упереджене ставлення до української нації «як до нації недозрілої» (с. 180), ігнорували права «поневоленних народів колишньої Росії на самостійне державне існування» (с. 177), притримувалися «того погляду, що справа українського й інших неросійських народів – це внутрішня справа Советського Союзу» (с. 536), а отже, її можна «зняти з порядку дня актуальних міжнародних питань» (с. 539). Вони не могли чи не хотіли зрозуміти очевидного: якби у 1917–1921 роках Україна «знайшла б допомогу у вільному світі, то певно не бу-

Василь ЯБЛОНСЬКИЙ народився 27 грудня 1966 року у Кам'янці-Подільському. 1990 року закінчив історичний факультет Київського університету ім. Тараса Шевченка, а в 1996 році аспірантуру цього ж вузу. Кандидат історичних наук з 1998 року. Викладав історичні та політичні дисципліни в Кам'янець-Подільському педінституті, Київському національному лінгвістичному університеті, Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Працював головним спеціалістом відділу ситуативного аналізу і прогнозування Міннаціміграції України (1993–1994), керівником аналітичного відділу фонду «Українська перспектива», науковим співробітником Інституту Росії НАН України (1994–1996). У 1996–1998 роках – заступник генерального директора РІА «Світ», помічник голови Правління ЗАТ «Інформаційні технології XXI». 2002–2003 – заступник директора Української аграрної конфедерації. В 2005–2006 роках – заступник керівника головної аналітичної служби секретаріату Президента України. З 2006-го – заступник директора, завідувач

оперативно-аналітичного відділу Національного інституту стратегічних досліджень.

Має значний досвід роботи в галузі політичних технологій і виборчих кампаній. Автор книг «Верховна Рада України: парадигми і парадокси» (1995); «Сучасні політичні партії України: довідник» (1996, 1999); «Фігури. Політичне лідерство в сучасній Україні» (1999). «Від влади п'ятьох до диктатури одного. Історико-політичний аналіз Директорії УНР», «Інформаційні війни. Моніторинг теленовін та медіатехнологій під час президентської кампанії-2004 в Україні» (2005) та низки інших публікацій.

Виступає з коментарями й експертними оцінками щодо проблем внутрішньої та зовнішньої політики України у суспільно-політичних телевізійних і радіопрограмах у вітчизняних та зарубіжних ЗМІ. Публікується у вітчизняних і зарубіжних наукових виданнях.

У березні 2012 року нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня.

Захоплення: нумізматики, туризм.

ло б руїни демократії в Європі, не було б II світової війни й большевицька небезпека московського імперіалізму не загрожувала б усім вільним народам світу» (с. 324).

Інший негативний чинник у роботі цієї законодавчої інституції – опозиція з боку ОУН (р), Союзу Гетьманців-Державників та ін. (с. 415, 577, 626, 644, 686–688), що ускладнювало реалізацію завдання загальноукраїнської політичної консолідації. Водночас це була й ознака парламентської демократії, адже дискусії велися публічно, як і діяльність УНРади загалом.

Незважаючи на несприятливі об'єктивні та суб'єктивні обставини, постійний брак коштів і кадрів, зневіру та байдужість частини діаспори, УНРада, дотримуючись морально-правових норм і засад християнської етики, розгорнула системну та жортовну дипломатичну, політичну, інформаційну роботу в різних державах: ФРН, Італії, Бельгії, Великій Британії, США, Канаді, Австралії тощо. Тактична мета цих дій – продовжувати переконувати міжнародну спільноту в існуванні Державного центру УНР як єдиного законного представника українського народу в еміграції.

Збірник містить велику кількість звітів, промов керманічів, резолюцій, декларацій, котрі розкривають головні напрями багатовимірної діяльності УНРади як передпарламентської структури ДЦ УНР: аргументовані звернення до Ліги Націй, ООН, Ради Європи, парламентів, урядів, політичних діячів; створення мережі представництв УНРади у світі; розробка власної фінансової основи, що дало можливість реалізовувати незалежну українську політику; використання низки радіостанцій для неупередженого інформування громадян УРСР про внутрішню та зовнішню політику СРСР; друк літератури про Україну іноземними мовами; взаємодія з представницькими органами еміграційних урядів; регулярні відзначення знакових подій та персоналій української історії; посередницькі дії, спрямовані на зближення українських церков та їх «ієрархічне завершення у формі патріархатів» (с. 753); відновлення діяльності Могилансько-Мазепинської академії; розповсюдження українських марок; видача паспортів із державною символікою; проведення прес-конференцій тощо.

Скажімо, делегація УНРади була представлена на першій сесії Ради Європи 1949 року, а керманічі УНРади висловлювали впевненість у тому, що «недалекий час, коли представники вільної демократичної України візьмуть участь у Раді Європи як її рівноправні члени» (с. 233). УНРада періодично зверталася до Міжнародного суду ООН про визнання СРСР винним в організації Голодомору 1932–1933 років (с. 694, 702, 706). УНРада не визнавала міжнародної

правосуб'єктності УРСР як такої, характеризувала УРСР, за словами Голови УНРади І. Багряного, «сурогатною державою» (с. 571). УНРада відстоювала територіальне верховенство в полеміці з еміграційним урядом Польщі (с. 557, 558).

Окрім того, в полі зору УНРади була національна політика КПРС, яка порушувала права та свободи українців: ліквідація Української греко-католицької Церкви після «вз'єднання» українських земель у складі УРСР; реформи в системі освіти в напрямі русифікації; курс на злиття націй і формування єдиного радянського народу; маніпулятивна пропаганда довкола розширення прав союзних республік у контексті ухвалення нової Конституції СРСР; примушування науковців УРСР до фальсифікації історичного минулого; фіктивна політична практика періоду гласності та перебудови. Це потребувало відповідного політичного реагування, яке широко подано у збірнику.

Приміром, УНРада вважала, що ухвалення Закону УРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР» 1959 року «ще ширше відчиняє двері для русифікації, позбавляючи українську мову рівноправності з російською в школах України» (с. 559). УНРада 1967 року зверталася до ООН із клопотанням «провести слідство щодо національної політики КПСС і осудити її, як політику, що суперечить засадам людяності, сформульованим у Хартії ООН» (с. 615). Намагання СРСР ухвалити нову Конституцію теж були прагматично проаналізовані очільниками ДЦ УНР. На думку Голови УНРади О. Бойдуника (1961 рік), ідея М. Хрущова вкотре змінити Конституцію СРСР засадничо не мала демократичного підґрунтя, бо «обов'язуючу в Україні конституцію можуть ухвалювати і міняти лише Українські Установчі Збори чи парламент, свобідно вибрані українським народом» (с. 543). А Президент УНР М. Лівіцький у 1967 році, «поцінуючи» майбутню Конституцію СРСР, допустив, що в ній «будуть якісь параграфи, які нібито гарантуватимуть збільшення так званих «суверенних» прав цих республік. Та це хіба ніяк не змінить фактичного стану речей. Бо якщо це припущення здійсниться, то оці параграфи відносно «суверенних прав» республік Советського Союзу залишаться на практиці такими ж жертвами літерами, як і відповідні параграфи «сталінської конституції» (с. 610).

Політичні наслідки репресивної внутрішньої політики СРСР щодо УРСР було вдало узагальнено у виступі Голови уряду УНР І. Самійленка 19 червня 1989 року: «Чи ж не ясно нам тепер, після 70-річного окупаційного режиму в Україні, що коли б нам вдалося втримати свою рідну державу – УНРеспубліку, в якій укра-

їнський народ міг би вільно вибирати свій власний Уряд, то не було б у нас такої жахливої духовної і соціальної руїни, не було б мільйонних жертв, не було б Винниць і Биківні, ані Чорнобиля. Не було б на нашій землі окупанта, який визначив Україну в смертельну лабораторію для антилюдського експерименту навіженої утопії – марксо-ленінської догми, яка нанесла Україні такі рани і такі втрати, виликування яких потребуватиме століття» (с. 747).

Важливою частиною збірника є документи, в яких окреслено ставлення передпарламенту до національних меншин – складової українського народу. Рада Республіки забезпечила представництво в ній євреїв, поляків і німців, підтвердила право національно-персональної автономії. Планувалося, що правовий статус росіян буде врегульовано окремим законом за умови визнання ними суверенітету України (с. 16, 18, 23, 101, 138, 139). Однак національні меншини не використали це положення, а їхню позицію один із депутатів передпарламенту коментував так: «Не можна сказати, що всі вони абсолютно відкидають ідею української державності. Вони не співчують їй і активно не допомагають цій ідеї, але з ними не пробували дійти до порозуміння» (с. 95). Незважаючи на це, 25 квітня 1921 року Рада Республіки ухвалила законопроект про асигнування в розпорядження Міністерства єврейських справ 30 млн. крб. для допомоги біженцям, хворим, дітям цієї національності (с. 128).

Згодом і УНРада не раз відзначала позитивне ставлення до національних меншин. Тож в еміграції формувалися демократичні правові підвалини для взаємин українців і національних меншин у відновленій суверенній державі, позаяк тільки вона зможе «загарантувати національним меншостям України їх культурну автономію і громадські права» (с. 615), «в дусі закону про національно-персональну автономію» (с. 685), зокрема – і депортованим кримським татарам (с. 325). Примітно, що УНРада не обмежувалася визначенням правового статусу національних меншин в Україні. Так, під час проведення європейської конференції з безпеки та співпраці у Відні наприкінці 1980-х років представники української еміграції «висували ідею Гельсінкі II, домагаючись національних прав для світу завтрашнього дня, як також наголошували, крім індивідуальних «прав людини», колективні права (національні, церковно-релігійні, меншинні та етнічно-расові), а в зв'язку з цим і самовизначення українського народу та конечність деколонізації СРСР» (с. 752–753).

Прискіпливу увагу УНРади було зосереджено також на вдосконаленні суперечливих українсько-єврейських взаємин. Адже правовий потенціал Української Центральної Ради, яка стала загальноукраїнським парламен-

том, зокрема завдяки представництву політичних партій національних меншин, і вперше в Європі ухвалила 1918 року Закон «Про національно-персональну автономію» та Конституцію УНР з розділом про «Національні союзи», майже не було реалізовано. Замість діалогу мали місце протилежні явища – єврейські погроми, загибель С. Петлюри, звеличення і виправдальний вирок його вбивці, антисемітська практика в УРСР. Тому пошук шляхів співпраці з єврейськими інституціями відбувався за допомогою різних цільових заходів, котрі розробляла УНРада: заснування спільної наукової комісії для дослідження україно-єврейських стосунків, упорядкування контактів між політичними діячами і журналістами обох національностей, опублікування англomовних книжок, статей із відповідної тематики (с. 281, 283, 370, 373, 469, 483, 486), протидія необ'єктивному висвітленню засобами масової інформації ролі С. Петлюри в україно-єврейських взаєминах (с. 508, 670), вивчення відносин між геноцидом і голокостом (с. 707) тощо.

У збірнику, приміром, є текст декларацій УНРади 1954 і 1967 років, у котрих висловлювалася готовність українського народу «допомогти єврейській людині виправити ті шкоди, яких вона зазнала під окупаційними режимами» (с. 326), відображено ставлення до радянського антисемітизму як такого, що компрометує «український народ перед громадською думкою світу» (с. 616), вшановувалася пам'ять громадян єврейської національності – жертв нацистської та комуністичної систем, «злочинів, що їх найпотворнішим символом став злочин у Бабиному Яру» (с. 614). Утім, деякі питання залишилися на рівні дискусій, насамперед ідеться про присвоєння звання «праведника» митрополитові Андрею Шептицькому (с. 705) т. ін.

Чималим здобутком збірника є те, що в ньому докладно подано виважену зовнішню політику Ради Республіки та УНРади стосовно російської держави за умови зміни її політичного режиму з більшовицького на демократичний. Обидва передпарламенти чітко розмежовували юридичний факт воєнної окупації РСФРР території УНР у 1920 році й ставлення до російського поневоленого народу загалом.

Так, міністр закордонних справ А. Ніковський на засіданні Ради Республіки 13 березня 1921 року підкреслював, що уряд УНР «не один раз зазначав свою готовність помиритися з совітською Росією і приступити до встановлення мирних відносин. Однак його добра воля розбивалась о непримиримість московських більшовиків, які нічого не хтіли чути про самостійницькі бажання українського народу і його волю жити своїм незалежним державним життям» (с. 80). Не змінилася політична позиція передпарламенту й після Другої світової вій-

ни, коли Голова УНРади О. Бойдуник у 1962 році передбачав перспективу «жити з московським народом в добросусідських стосунках, а може, й співпрацювати з ним не лише по господарській, але й по політичній лінії. Але коли? Тоді, коли Україна буде звільнена від московської окупації і стане суверенною державою» (с. 543). Толерантний дух майбутніх міждержавних відносин сформульовано й у положенні Декларації УНРади від 15 березня 1992 року: «Ми віримо, що серед російського народу переможуть ті сили, які, навчені гірким досвідом минулого, зречуться політики поневолення інших народів і підуть шляхом співпраці з вільними державами – Україною й іншими, шануючи державний суверенітет тих країн» (с. 797).

Наостанок збірник знайомить читача з процедурою припинення діяльності ДЦ УНР, що було зумовлено проголошенням незалежності України 1991 року, результатами всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року та виборами Президента України. 14 березня 1992 року в США у зв'язку з цими подіями було проведено надзвичайну сесію УНРади. Її матеріали містять розгорнутий та підсумковий аналіз діяльності Української Центральної Ради і ДЦ УНР з точки зору усвідомлення «концепції тяглости українського понадтисячолітнього державного процесу» (с. 766). Під час передачі в Києві «історично-правних повноважень» (с. 797) ДЦ УНР в еміграції новообраному Президентові України Л. Кравчуку 22 серпня 1992 року очільники ДЦ УНР наголошували: українська держава 1991 року є правонаступницею Української Народної Республіки 1918 року (с. 806).

Важливою особливістю збірника загалом є те, що опубліковані документи та матеріали виконують ідеологічну функцію – продовжують спростовувати стереотипні уявлення та комуністичні догми щодо державних діячів УНР, котрих очільники УРСР постійно характеризували ворогами народу («українськими буржуазними націоналістами, запродавцями, інтриганми і авантюристами, гітлерівським охвістям») (с. 573, 574, 603, 604). Саме такі пропагандистські штампи були використані, наприклад, представником УРСР в ООН А. Кузею та першим секретарем ЦК КПУ М. Підгорним у їхніх промовах 1957 і 1960 років на сесіях ООН. А от речники української політичної еміграції були високоосвіченими патріотами, ерудитами, володіли іноземними мовами. Вони стояли біля витоків творення модерної держави на ґрунті реалізації правового статусу української нації на політичне самовизначення, забезпечення прав громадян, взаємозв'язку християнських цінностей та державного будівництва.

У цьому контексті показовими є виступи Президента УНР С. Витвицького, наведені у збірнику. В одному з них, оцінюючи численні дискусії чет-

вертої сесії УНРади 1957 року, він каже, що «такими промовами міг би повелічатись всякий парламент якої-будь висококультурної держави» (с. 423). В іншому виступі, датованому 1960 роком і пов'язаному з річницею IV Універсалу Української Центральної Ради, С. Витвицький осмислює початок тексту цього правового акта. Президент УНР роз'яснює, що в ньому використано «слово не в розумінні розговорної мови, а у тому значенні, яким починається одна з Євангелій, де сказано: «На початку було слово», це найвище Буття і найвище Добро. Воно діє в людському житті як ідея чоловіколюб'я. З тої-то основи виростає вся духовність українського народу» (с. 563).

Спроба знівелювати її через формування радянської духовності, зближення соціалістичних націй, зміцнення радянського федералізму і розвиток пролетарського інтернаціоналізму на тлі масових політичних репресій призвела до закономірної поразки СРСР. Місце в цьому процесі ДЦ УНР – «символічної Української Духовної Держави» (с. 650, 653, 664, 753), політичної інституції, котра не раз та прогностично передбачала, що «ніколи в історії людства жодна імперія, тоталітарна диктатура, тиранія не тривали безконечно» (с. 588), – ще потребуватиме від дослідників належної (без абсолютизації) моральної, політичної та юридичної оцінки.

Отже, наукове видання як результат копіткої праці упорядника В. Яблонського (хоч і не позбавлене окремих упущень) дає загальне уявлення про світоглядну площину пасіонарного служіння ідеї незалежності України в еміграції. Цей приклад є дороговказом до усвідомлення сутнісної значущості проголошення незалежності в 1918 і 1991 роках як головних елементів державотворення. Водночас воно має європейську перспективу, про яку зазначив Голова виконавчого органу УНРади М. Лівичко в інтерв'ю 16 липня 1960 року: «Нинішні інтеграційні процеси – це співпраця і тісніше об'єднання рівних з рівними... Україна напевно ввійде як рівний член до майбутньої об'єднаної Європи... Скільки ще проїде часу до здійснення прагнень українського народу – сказати трудно. Але одне є ясне: процесів історії спинити не можна, як не можна змінити і її залізних законів» (с. 600, 601). Пророчі та надзвичайно актуальні слова М. Лівичко треба мати на увазі й сьогодні, коли Україна перебуває на шляху політичної асоціації та економічної інтеграції з Європейським Союзом, що є предметом дискусій у суспільстві. Це передбачає провідну роль Верховної Ради України в реалізації законодавчо визначеного зовнішньополітичного вектора розвитку держави, продовження парламентського діалогу з європейськими інституціями – чинника утвердження суверенітету держави на міжнародній арені.

